

عوامل اجتماعی موثر در تحولات لباس اجتماع زنان ایرانی بعد از انقلاب ۵۷

مجید اسدی فارسانی^۱، فاطمه نجفی معتمد^۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۵/۱۷

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۶/۱۸

کد مقاله: ۸۰۹۱۷

چکیده

انقلاب اسلامی ایران و تحولات آن، بر پایه تفکرات دینی بنا نهاده شد و پوشش اجتماع زنان ایران در راس توجهات قرار گرفت. از این رو مسئله پژوهش حاضر این است که همسو با تحولات کلان اجتماعی در ایران پس از انقلاب، چه تحولاتی در فرم لباس اجتماع زنان رخ داده است و هدف اصلی این است که سیر تحول لباس اجتماع زنان بعد از گذشت چهار دهه بعد از انقلاب ترسیم گردد. این پژوهش، با رویکردی کیفی و ماهیتی توصیفی تحلیلی صورت یافت و ابزار گردآوری اطلاعات به روش کتابخانه‌ای و فیش برداری انجام شد. جامعه هدف را پوشش اجتماع زنان ایران از انقلاب ۱۳۵۷ تا کنون تشکیل داده است که حجم نمونه به صورت هدفمند انتخاب شده است، با محوریت قرار دادن تحلیل محتوای کیفی از تجزیه و تحلیل نمونه‌ها با توصیف ساختار، رنگ، فرم و مقایسه با تحولات اجتماعی همزمان با دوره مشابه، مسیر تحولات شناسایی گردیده است. در نتیجه حاصله مشخص گردید که علی‌رغم تحولات کلان هم‌راستا با انقلاب در پوشش زنان ایران، از دهه ۷۰ به بعد کوتاه شدن قد مانتوها، اضافه شدن جاک، در دهه ۸۰ استفاده از تزیینات، مدل‌های کوتاه، استفاده از پارچه‌های لیزری، براق، ریون، در دهه ۹۰ حذف کامل دکمه‌ها، استفاده از پارچه‌های تور و بدن‌نما، گیپور، آستین‌های کوتاه، شلوارهای جذب کوتاه، استفاده از ساپورت، مانتوهای پشت‌نویسی، مدل‌های فانتزی از بیشترین تحولات لباس اجتماع زنان محسوب می‌شود. که این تحولات هم‌راستا با وقایع اجتماعی مختلفی رخ داد که مهم‌ترین آنها بعد از انقلاب ۵۷، جنگ تحمیلی، و تغییر دولت‌ها و روابط سیاسی با غرب و رواج اینترنت و شبکه‌های اجتماعی و ماهواره‌ای را می‌توان نام برد.

واژگان کلیدی: انقلاب اسلامی، زنان، لباس اجتماع

۱- استادیار گروه ارتباط تصویری دانشکده هنر و علوم انسانی دانشگاه شهرکرد. (نویسنده مسئول)

majid.asadi@sku.ac.ir

۲- گروه طراحی و دوخت، دانشکده هنر، دانشگاه فنی و حرفه‌ای، قم، ایران.

پوشاک همواره یک نوع رفتار اجتماعی است. که بیان کننده افکار عقاید و اندیشه های یک قوم و یک ملت می باشد و پیام رسانی قوی برای دیگر اقوام می باشد. یک طراح پوشاک همیشه با طرحی که ایجاد می کند. پیام و معانی مختلفی را می رساند. هر قطعه از لباسی که او طراحی می کند، چه از لحاظ برش، رنگ و جنسیت پارچه به کار رفته در لباس، خود حامل پیام های گوناگونی برای دیگر افراد می باشد. (الهی، ۱۳۸۹) عوامل موثر بر تحولات لباس شامل موارد مختلفی است که می توان به چند نمونه اشاره نمود. ۱- شرایط اقلیمی جغرافیایی؛ ۲- جنسیت افراد؛ ۴- زیبایی و ذوق و سلیقه افراد ۵- دین و مذهب؛ این گزینه نیز یکی دیگر از عوامل تاثیرگذار بر فرم پوشاک لباس افراد می باشد، مثلا در اسلام نوع پوششی که برای افراد مشخص شده خصوصا زنان با پوششی که در دیگر مذاهب برای زنان مشخص شده کاملا متفاوت می باشد. در اسلام تاکید بر پوشیدگی و پوشیده بودن بدن و در مقابل نامحرم می باشد ۶- آداب و رسوم. (محمدی، ۱۳۹۲) پوشاک به گونه ای اهمیت دارد که نقش مستقیم آن در روح انسان را می توان در نوشته های مختلف مشاهده نمود. پوشاک به عنوان پدیده ای فرهنگی همواره نقش مهم و اساسی در زندگی انسان و جوامع انسانی داشته است. پوشاک در ارتباط مستقیم با نفس انسان است و هیچ هنری نیست که بیشتر از هنر جامه در روح آدمیان موثر باشد. (بوکهارت، ۱۳۶۵ : ۱۱۱) بنابراین لباس های زنان بعد از انقلاب اسلامی علی رغم پایه ریزی مبنای فرم دهی آنان بر اساس مبنای پوشش اسلامی، دچار دگرگونی هایی شد که می تواند ریشه هایی در جامعه داشته باشد که تحولات اجتماعی در راستای تحولات پوشش زنان مساله اصلی پژوهش حاضر گردید. هدف شناخت رابطه میان این تحولات اجتماعی و بازتاب آنها در پوشاک زنان بود. بنابراین با استفاده از روش کیفی با ماهیتی توصیفی تحلیل و جمع آوری مطالب به روش کتابخانه ای صورت یافت و رویکرد بازتاب به عنوان مبنای اصلی پژوهش قرار گرفت.

۱-۱- پوشش از منظر قرآن

قرآن پوشیدگی را یکی از نعمتهای بهشتی می شمارد و بدبختی و شقاوت انسان ها را نتیجه پذیرش و وسوسه های شیطان و محصول ساده اندیشی و طمع ورزی و تبلیغات دروغین او می داند و تصریح می کند که نخستین گام در هبوط آدم، خوردن میوه ممنوعه و پیدایش برهنگی است. قرآن در سوره اعراف آیه ۲۶، پوشش را، نعمتی آسمانی می شمارد و می فرماید: (هان ای آدمیان! پوششی که زشتی هایتان را بپوشاند، بر شما فرود آورديم و اسباب آراستگی برای شما قرار داديم و جامه پارسایی بهتر است؛ این از نشانه های خداست باشد که متذکر شوند). (عیسی زاده، ۱۳۹۷، ۱۵) در آیه ۸۱ سوره نحل آمده است: خداوند از آنچه که آفریده سایه هایی برای شما قرار داده، و از کوه ها پناهگاه های، و برای شما پیراهن هایی آفریده که شما را از گرما (سرما) حفظ می کند، و پیراهن هایی که حافظ شما به هنگام جنگ است، و این گونه او نعمتهایش را بر شما کامل می کند تا تسلیم فرمان او شوید. (جباری، ۱۳۹۵، ۴۹) خداوند در سوره احزاب آیه ۵۹ می فرماید: ای پیامبر به همسران و دخترانت و زنان مومنان بگو: روسری های بلند بر خود بیفکنند، این عمل مناسب تر است، تا (به عفت و پاکدامنی) شناخته شوند و مورد آزار قرار نگیرند و خداوند آمرزنده مهربان است. در این آیه به پارچه بلندی که تمام بدن و سر و گردن را می پوشاند اشاره شده است. در آیه ۳۳ سوره احزاب احزاب سخن از حجاب و پوشش به میان آمده و بیانگر آن است که برهنگی و رعایت نکردن حجاب از شئون حجاب از شئون عصر جاهلیت بوده و شما با هتک حریم حجاب، جاهلیت دیگری بوجود نیاورید. بنابراین در منطق قرآن، بی بند و باری و زنان، و بی حجابی و بدحجابی آنها، نه تا تنها تمدن و نشانه ترقی و رشد نیست، بلکه یک نوع واپسگرایی و جاهلیت و پستی است و باید به شدت با آن مبارزه کرد. در فرهنگ دینی و تعالیم والای اسلام حجاب به عنوان حافظ ارزش و کرامت انسان است، که هر فردی به عنوان بنده و مطیع خداوند ملزم به رعایت آن می باشد. پس از بررسی آیات نورانی قرآن کریم و پی بردن به اهمیت امر حجاب که امری سلیقه ای و منطقه ای و ..... نیست. بلکه دستور مستقیم خالق و فرمانروای عالم است.

۲-۱- پوشاک و سیاست

مونس سرخه (۱۳۹۱) می نویسد، قدرتهای سیاسی همیشه در تغییرات یک جامعه و شکل دهی به آن موثر بوده است. در تفکرات افراد جامعه نقش اساسی دارد. تغییرات سیاسی می تواند نوع خاصی از پوشش را به افراد جامعه تحمیل کند، نمادی از قدرت در آن جامعه باشد. در بسیاری از مواقع نشان دهنده بینش بیگانگان و سلطه فرهنگی آنها در جامعه می باشد. سیاست می تواند با اهداف خود زمینه ورود فرهنگ بیگانه به کشور و سبب هویت زدائی فرهنگی شود. حکومت با سیاست های خود می تواند نمادی را با پوشاک به نمایش بگذارد، مانند یونیفرم های نظامی که همواره به شکل لباس های متحدالشکل و به عنوان نماد یک کشور بوده است. سیاست می تواند در تغییر شکل، فرم و رنگ لباس افراد در گرایش خاص سیاسی معنا و مفهوم زیادی را برساند. گرچه به نظر می رسد هویت یابی های مربوط به پوشش به شدت منعطف و بی هیچ مانع اجتماعی اند، اما باید در نظر داشت هر جا که لباس با عوامل ساختاری پیوند می یابد، این آزادی به چالش کشیده می شود و این عوامل ساختاری عمدتا یا دینی اند یا

سیاسی. ادیان و دولتها در غیاب تاثیر ساختاری و الزامات صنفی و گروهی، مهم ترین عاملان ایجاد محدودیت در سبکهای پوشش اند. ادیان با تاکید بر تفاوت های جنسیتی میان زن و مرد، سعی در حفظ تفاوت میان لباس زنان و مردان دارند و دولت ها نیز هر جا که لباس دارای دال های سیاسی مخالف باشند، به شکلی که مصداق نقض قوانین باشد، از پوشیده شدن آن لباسها جلوگیری می کنند. شایان ذکر است که در بیشتر مواقع، می توان میان تصمیمات دولت ها و الزامات ادیان روابطی را جستجو کرد. (جوادی یگانه و دیگران، ۱۳۸۶: ۷۳)

۳-۱- پوشاک و اجتماع

انسان برای تهیه پوشاک علاوه بر انگیزه و نیاز اولیه یکسری ضروریاتی در محیط اطراف زندگی وجود دارد که بر او تحمیل می شود این ضروریات عبارتند از شرایط اقلیمی، هماهنگی پوشش با شرایط اقلیمی و محیط زندگی او، و ابزار تهیه پوشاک، تنوع و نیاز به ما در تهیه و چگونگی استفاده از امکانات و اختراعات در زمینه تهیه و تولید پوشاک کمک شایانی به ما می کند. (صالحی، ۱۳۷۸) ضروریات سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی از جمله ضروریات ارزشی حاکم بر جامعه می باشد، چه نوع رفتار افراد بر اساس آن شکل می گیرد فرم طراحی و رنگ و تغییرات اجتماعی همواره بر تغییرات پوشاک اثرگذار است تغییرات اجتماعی می تواند بر فرم تغییر طرح لباس موثر باشد ایده های جدید در زمینه پوشاک نیز بر آن موثر است این نکته که بعضی از افراد این نوع پوشاک را بر اساس تأثیرات روانی خاص در خود تهیه می کنند. و این نکته که بعضی از افراد نوع پوشاک خود را بر اساس تأثیرات روانی خاص تهیه می کنند انگیزه ای است که همواره از گذشته در زندگی بشر وجود داشته است. (توسلی، ۱۳۷۰) با بررسی تاریخ جوامع بشری متوجه این مطلب می شویم که هرچقدر انسان بیه سمت زندگی در شهرها متمرکز شود متناسب با فعالیت خود در جامعه و حرفه ای خود پوشاک خود را انتخاب میکند با گسترش جوامع انسانی و نهاد های مختلف اجتماعی اقتصادی سیاسی فرهنگی در جامعه بیشتر پدیدار می شود هرچقدر که یک جامعه گسترش پیدا کند نوع پوشش افراد با توجه به فعالیت آنها دسته بندی می شود.

۲- مبنای نظری پژوهش

«ولفگانگ بروختر» در بررسی شیوه های گوناگون و تجزیه و تحلیل آنها به چهار نظریه اصلی دست یافته که از آخرین نظریه های عرضه شده در مطالعات پوشاک دیدگاه تاریخ اجتماعی می باشد:

الف- نظریه اشاعه گرایی: یعنی نگرش به پوشیدنی ها به مثابه بازمانده انواع پوشاک

ب- نظریه تاریخی توسعه: نگرش به تحول و تکامل درونی پوشاک و تأثیرهای فرهنگی بیرونی در همانند سازی آنها که براساس آن، تکامل جامعه ها در طی تاریخ و تأثیرهای فرهنگی بیرون بر آن، بررسی می گردد.

ج- نظریه های کارکرد اجتماعی: که به پوشاک همچون زبانی از نشانه ها می نگرد و آن را قابل بازگشایی و رمزگشایی می داند. این نظریه، رویکردی نمادین به لباس دارد و آن را زبانی ساخته شده از علائم قابل رمزگشایی و بازخوانی، معرفی می نماید.

د- نظریه های قومی: یعنی نگرش به انواع لباس به عنوان شناسه گروه های قومی، منطقه ای و زبانی که در آن، انواع خاص لباس به عنوان شناسه گروه های قومی، محلی و زبانی خاص، منظور می گردد. (یارشاطر، ۱۳۹۶: ۲۲)

پوشاک از راه مجموعه علائم مادی، یک نظام ارتباطی فرهنگی در میان مردم جامعه برقرار می کند. رمزگشایی از این علائم و دریافت مفهوم آنها در هر گروه و جامعه، نیازمند درک رفتارهای اجتماعی و فرهنگی مردم آن گروه و جامعه، و شناخت نظام های دینی - اعتقادی و باورهای است که پوشاک ارزش های نمادین خود را از آنها گرفته است. این ارزشها نقش مهم و برجسته ای در نگهداشت هویت اجتماعی و فرهنگی مردم جامعه و استمرار بخشیدن آن در طول حیات تاریخی نسلها ایفا می کنند. جامعه ها نشان دهنده ی پایگاه اجتماعی، اقتصادی، مذهبی، شغلی و احوال روحی پوشندگان آن ها و برتابنده ی تفاوت های جنسی، نسبی و جایگاه طبقاتی افراد در گروه های اجتماعی گوناگون هستند. نوع، جنس، رنگ، طرز دوخت، شکل و فرهنگ واژگان مربوط به تن- پوشها با مجموعه ای از ارزش ها و معیارهای فرهنگی، اخلاقی و معنوی و باورهای دینی، مذهبی و آرمانی درآمیخته است. (یارشاطر، ۱۳۸۳: ۱۷)

۲-۱- رویکرد بازتاب

روش های مختلفی برای نقد جامعه شناسانه هنر قابل تصور است. یکی از این روش ها رویکرد بازتاب، است. اغلب نظریه بازتاب نامیده شده است اما این نام گذاری اشتباه است؛ چراکه این رویکرد، یک نظریه رسمی یا روش واحد و یگانه برای مشا هده رابطه هنر و جامعه محسوب نمی شود. بلکه استعاره ای برای فهم این رابطه است. (الکساندر، ۱۳۹۰: ۷۲). جامعه شناسان هنر بسیاری در رویکرد بازتاب معتقدند که شرایط، ویژگی ها و تحولات اجتماعی در آثار هنری معاصرشان بازتاب داده می شوند و با

نقد جامعه‌شناختی می‌توان به شناخت مناسبی از جامعه درباره آثار هنری معاصر رسید. در این رویکرد عقیده بر این است که هنر حاوی اطلاعاتی درباره جامعه است. ویکتوریا الکساندر^۱ در کتاب «جامعه‌شناسی هنرها» به طور مفصل درباره این رویکرد سخن می‌گوید. وی معتقد است که «رویکرد بازتاب در جامعه‌شناسی هنر مشتمل بر حوزه گسترده از تحقیقات است، مبتنی بر این عقیده مشترک هستند که هنر آینه جامعه است یا هنر به واسطه جامعه مشروط شده یا تعین می‌یابد» (الکساندر، ۱۳۹۰: ۲۱)

شارحین بر این اندیشه باور دارند که «موجودیت اثر هنری با ویژگی‌های یک دوره تاریخی، یک گروه اجتماعی یا فرد رابطه دارد». (دوونینو، ۱۳۹۲: ۷۵). چراکه خود «آثار هنری خود شمول نیستند، بلکه فرآورده اعمال تاریخی خاصی هستند که در شرایطی معین، گروه‌های اجتماعی قابل‌شناسایی آن‌ها را انجام می‌دهند بنابراین مهر عقاید، ارزش گروه‌ها و شرایط زندگی آن گروه‌ها و نمایندگانشان را بر خود دارند». (ولف، ۱۳۶۷: ۶۳).

مجموعه آنچه نظریات بازتاب خوانده می‌شود، رویکرد زمینه‌ای ما در این پژوهش است. این رویکرد معتقد است که هنر حاوی اطلاعاتی درباره جامعه است. ویکتوریا الکساندر معتقد است که «رویکرد بازتاب» در جامعه‌شناسی هنر مشتمل بر حوزه گسترده‌ای از تحقیقات است که مبتنی بر این عقیده مشترک اند که هنر آینه جامعه است یا هنر به واسطه جامعه مشروط شده و تعین می‌یابد. (الکساندر، ۱۳۹۰: ۲۱). برای رد ادعاهایی که رویکرد بازتاب را به سبب مطلق بودن بازتاب هنر از جامعه با ارزش نمی‌دانند به نقل قولی از الکساندر بسنده می‌کنیم که «یکی از بنیان‌های نظریات بازتاب در مارکسیسم ریشه دارد و بر این فرض استوار است که فرهنگ و ایدئولوژی هر جامعه روبا و بازتاب اقتصادی یا زیربنای جامعه است. این ایده بنیان تحلیل‌های مارکسیستی درباره فرهنگ است». (الکساندر، ۱۳۹۰: ۲۲). رویکرد بازتاب، بر آن استوار است که هنر، همواره چیزی درباره جامعه به ما می‌گوید. این منظر، شامل تحقیقات گسترده‌ای است که فصل مشترک تمام آن‌ها، این باور است که، هنر آینه جامعه است. (الکساندر، ۱۳۹۰: ۵۵) از این روی در پژوهش حاضر از نظریه کارکرد اجتماعی با رویکردی بازتابی استفاده می‌شود که بازتاب مسائل اجتماعی در تحولات لباس زنان بعد از انقلاب تبیین گردد.

۳- روش پژوهش

در این پژوهش بنا بر وسعت زمانی برابر با چهل سال شاخص‌های اصلی در تحولات لباس زنان و وقایع کلان اجتماعی مورد توجه قرار گرفت. هرچند این مقایسه‌ها و بازتاب‌های اجتماعی الزاما عامل اصلی برای تحولات نیست لذا برابری همزمان این تحولات مورد توجه قرار گرفته است. همچنین تحولات صورت گرفته نمونه‌های کلی و شاخصی هستند که روند مدگرایی را نشان می‌دهد و دلیل بر این نیست که گفته شود زنان جامعه همه از این الگو پیروی نموده‌اند و به گونه‌ای هنجارها با نمونه‌های تثبیت شده پوشش اولیه مورد توجه بوده است. از این رو در جداولی به منظور خلاصه نمودن مطالب در بندهای مختلف برای تحولات پوشش و تحولات جامعه و در نهایت جمع‌بندی این مقایسه در هر جدول بنا بر تقسیم بندی دهه‌های مختلف یعنی دهه ۵۰، ۶۰، ۷۰، ۸۰ و ۹۰ صورت گرفته است.

۳-۱- رواج مانتو و چادر بعد از انقلاب اسلامی

امام خمینی در طی سخنرانی در ۱۵ اسفند ۱۳۵۷ اعلام کردند که: «در وزارتخانه اسلامی نباید معصیت شود. در وزارتخانه‌های اسلامی نباید زن‌ها لخت بیایند؛ زن‌ها بروند؛ اما با حجاب باشند. مانعی ندارد بروند کار بکنند، لکن با حجاب شرعی باشند» (امام خمینی، ج ۵: ۱۵۰). این سخنرانی نوع پوشیدگی جامعه اسلامی ایران را به نوعی ترسیم نمود و پوشش‌هایی همچون مانتو و چادر به دلیل پوشیدگی آنها در اولویت قرار گرفتند.

تصویر ۱: (سمت راست)، پوشش زنان در اوایل انقلاب، تصویر (سمت چپ)، پوشش‌های مختلف زنان در خیابان‌ها بدون حجاب سر در اوایل انقلاب

۱. Victoria, D Alexander

۳-۲- وضع قوانین مربوط به پوشش

همان طور که نخستین دستور العمل های مربوط به پوشش، برای زنان کارمند صادر شد، نخستین قانونگذاری مربوط به حجاب نیز، مربوط به زنان کارمند بود. مجلس شورای اسلامی در مهرماه ۶۰ قانون بازسازی نیروی انسانی وزارتخانه ها و مؤسسات دولتی و وابسته به دولت را تصویب کرد که در آن ضوابط پاکسازی و نحوه اجرای آن مشخص شده بود. بر اساس ماده ۱۸ این قانون، عدم رعایت حجاب اسلامی به عنوان یکی از موارد اعمال خلاف اخلاق عمومی شناخته شده و مرتکب آن مشمول قانون بازسازی نیروی انسانی می شد (ماده ۱۹) و مجازات هایی از توبیخ کتبی با درج در پرونده تا بازخرید، اخراج و انفصال از خدمت در انتظار او بود. (ماده ۲۰). (قانون بازسازی نیروی انسانی وزارتخانه ها، ۱۳۶۰)

این قانون که تنها برای مدت دو سال اعتبار داشت بعدها با قانون هیأت های رسیدگی به تخلفات اداری (مصوب اسفند ۶۲ مجلس شورای اسلامی) جایگزین شد بر اساس بند ۱۳ ماده ۸ این قانون، تخلف و مشمول مجازات های اداری شناخته می شود. در ۱۸ مرداد سال ۱۳۶۲، ماده ۱۰۲ قانون تعزیرات به عنوان نخستین مصوبه قانونی در مورد پوشش، به همراه سایر مواد این قانون از تصویب مجلس شورای اسلامی گذشت. این ماده مقرر می داشت: «زنانی که بدون حجاب شرعی در معابر و انتظار عمومی ظاهر شوند به تعزیر تا ۷۴ ضربه شلاق محکوم خواهند شد. (قانون مجازات اسلامی، ۱۳۶۲)

اجرای این ماده در زمان تصویب به عهده کمیته های انقلاب اسلامی (گشت های نارالله) و دادگاه های انقلاب بود. با انحلال کمیته ها و تأسیس نیروی انتظامی در سال ۱۳۷۱، نیروی انتظامی به عنوان ضابط قضایی مأمور اجرای این ماده از قانون شد. در سال های اول پس از انقلاب، دایره رسیدگی به منکرات دادگاه انقلاب رسیدگی به جرائم مربوط به این قانون را بر عهده داشت اما از آن پس، دادسراها و دادگاه های عمومی به جرائم مربوط به پوشیدن لباس ها یا آرایش های خلاف شرع و موجب فساد و هتک حرمت عمومی رسیدگی می کنند.

بر اساس تبصره ماده ۱۰۲ قانون تعزیرات، متن ماده به شرح زیر است: «هر کس علناً در انتظار و اماکن عمومی و معابر، تظاهر به عمل حرامی نماید، علاوه بر کیفر عمل تا ۷۴ ضربه شلاق محکوم می گردد و در صورتی که نفس عمل دارای کیفر نمی باشد ولی اگر عفت عمومی را جریحه دار نماید، فقط تا ۷۴ ضربه شلاق محکوم می گردد.

تبصره: زنانی که بدون حجاب شرعی در معابر و انتظار عمومی ظاهر شوند به تعزیر تا ۷۴ ضربه شلاق محکوم خواهند شد. کمیته های انقلاب اسلامی زنانی را که پوشش آنها با این ماده منطبق نبود دستگیر و به دادسرا معرفی می کردند. (قانون مجازات اسلامی، ۱۳۶۲)

با تصویب قانون جدید تعزیرات به عنوان بخش پنجم قانون مجازات اسلامی در سال ۱۳۵۷، ماده ۱۰۲ ملغی و جای خود را به تبصره ماده ۶۳۸ داد که مقرر می دارد: «زنانی که بدون حجاب شرعی در معابر و انتظار عمومی ظاهر شوند به حبس از ده روز تا دو ماه و یا از پنجاه هزار تا پانصد هزار ریال جزای نقدی محکوم خواهند شد.» به این ترتیب، مجازات شلاق که پیش از سال ۷۵ برای نقض قوانین مربوط به پوشش از سوی زنان اجرا می شد، با این اصلاحیه جای خود را به حبس یا جزای نقدی داد. (هاشمی، ۱۳۸۶)

در کنار ماده ۱۰۵ قانون تعزیرات، قانونگذار در سال ۱۳۶۵، قانون نحوه رسیدگی به تخلفات و مجازات فروشندگان لباس هایی را که استفاده از آنها در ملاعام خلاف شرع است و یا عفت عمومی را جریحه دار می کند به تصویب رساند. بر اساس ماده ۳ این قانون «کسانی که در انتظار عمومی وضع پوشیدن لباس و آرایش آنها خلاف شرع و یا موجب ترویج فساد و یا هتک عفت عمومی باشد توقیف و خارج از نوبت در دادگاه صالحه محاکمه و حسب مورد به یکی از مجازات های مذکور در ماده ۲ محکوم می گردند.» (قانون نحوه رسیدگی به تخلفات و مجازات فروشندگان، ۱۳۶۵)

این مجازات ها از تذکر و ارشاد، توبیخ و سرزنش و تهدید شروع می شود و به جریمه نقدی از ۲۰ تا ۲۰۰ هزار ریال می رسد و «دادگاه با توجه به شرایط و حالات مجرم، دفعات و زمان و مکان وقوع جرم و دیگر مقتضیات، مجرم را به یکی از مجازات های مذکور محکوم می نماید.» (همان)

در آیین نامه اجرایی این قانون (مصوب ۵/ ۴/ ۱۳۶۸) کمیسیونی مرکب از نمایندگان نخست وزیری، شورای عالی قضایی، وزارت کشور، وزارت ارشاد، وزارت فرهنگ، وزارت آموزش و پرورش، صدا و سیما و شورای فرهنگی اجتماعی زنان، مظاهر فساد را تشخیص می دهند و به مراجع قضایی ابلاغ می کنند. مراجع قضایی موظفند بر اساس مصادیق و مواردی که این کمیسیون تعیین می نماید به تخلفات رسیدگی کنند. به موجب ماده مزبور، کمیته انقلاب اسلامی دستگاه اجرایی تصمیمات کمیسیون بود (جز در موارد خاصی که خود کمیسیون دستگاه اجرایی دیگری را تعیین می کرد). (آیین نامه اجرایی قانون نحوه رسیدگی به تخلفات و مجازات فروشندگان، ۱۳۶۸)

به دلیل عدم انتشار مصوبات این کمیسیون، مشخص نیست در چند مورد کمیسیون یاد شده به تعیین مصادیق تخلف اقدام کرده است. بر اساس سندی که مربوط به سال ۷۱ است، برخی از مصادیق البسه و آرایش غیر مجاز که توسط «کمیسیون سیاستگذاری در امور اجرایی مبارزه با مظاهر فساد» تعیین شده به شرح زیر است:

- استفاده از انواع لباس های شهره از قبیل کت و شلوار مردانه، بلوز و دامن بدون مانتو، مانتوهای کوتاه، بالای زانو و آستین کوتاه با مدل های دوخت متنوع چراغ دار و فلش دار و ...

- استفاده از انواع جوراب کوتاه گی پور، نازک، توری، لنگه به لنگه، رنگین دارای علائم و تصاویر و نشانه های خاص
- استفاده از انواع وسایل نمایشی و مبتذل از قبیل کلاه، گردنبند، گوشواره، کمر بند، مچ بند (دست وپا)، عینک، پیشانی بند، انگشتر، کیف، شال و دستمال گردن، کراوات، تسییح، یا کمر بند (شب رنگ دار، پولک دار، چراغ دار و ...) (مصوبه هیات وزیران، ۱۳۶۸)

همچنین به موجب مصوبه ۷۵ / ۶ / ۲۵ کمیسیون یاد شده موارد دیگری به مصادیق البسه و آرایش غیر مجاز اضافه می شود که استفاده از کمر بند، مچ بند، عینک های دارای طرح های غیر متعارف، انگشترهای دارای نقوش و حروف لاتین، لباس هایی که روی آنها تصاویر حیوانات نظیر کله گرگ، کله روباه و سایر حیواناتی که مظهر درندگی، موزیگری و شهوت رانی می باشد یا روی آنها تصاویر حشرات باشد جزیی از آن است. (همان)

به این ترتیب، ضابطان قضایی پس از بازداشت کسانی که نحوه پوشش آنها با مصادیق یاد شده منطبق بود، آنها را به دادسرا و دادگاه می فرستادند. به عنوان مثال، استفاده از هر یک از لوازم آرایش (مانند روژ لب، خط چشم و ...)، به طور جداگانه در گزارش ضابطان قضایی جهت تعیین میزان مجازات یا جریمه ذکر می شد. با این همه به نظر می رسد از سال های پایانی دهه ۷۰ به این سو، کمیسیون یاد شده عملاً تشکیل نشده است و نیروی انتظامی مصادیق نقض حجاب شرعی را در انظار و اماکن عمومی برای ضابطان خود مشخص کرده است. به عنوان مثال در خرداد ۸۴، اداره اماکن نیروی انتظامی فروش و استفاده ازمانتوهای رنگ روشن و عینک های آفتابی ماهواره ای را ممنوع اعلام کرد. (روزنامه یاس نو، ۱۳۸۴: ۱۰)

پیش از تشکیل کمیسیون یاد شده نیز همواره ساز و کارهای دولتی وجود داشته اند که این مصادیق را عمدتاً با توجه به البسه ای که در زمان تعیین مصادیق، مد بوده اند مشخص می کرده اند. به عنوان مثال، شورای اجتماعی استان تهران (مستقر در استانداری تهران) آیین نامه اجرایی مبارزه با بد حجابی در جامعه اسلامی را در سال ۶۷ تدوین و ابلاغ کرده است. در این آیین نامه، انواع بدحجابی که موجب جلب و تحویل به مقامات قضایی می شود به «بی حجابی های مربوط به سر» و «بی حجابی های مربوط به تنه و پا» تقسیم می شود که مصادیق هر مورد به تفصیل بیان شده است:

«ماده ۱- طبقه بندی و تعریف انواع بدحجابی که مشمول جلب و تحویل به مقامات قضایی می شود:

الف - بی حجابی های مربوط به سر:- بیرون بودن بخشی از موی سر به صورت نمایشی و زنده.- آرایش صورت با استفاده از رژلب، سایه چشم و به صورت زنده و تحریک آمیز

ب- بی حجابی های مربوط به تنه و پاها:- استفاده از لباس هایی که قسمت هایی از بدن را پوشش ندهد- استفاده از لباس های توری و نازک و بدن نما.- استفاده از لباس هایی که برجستگی های بدن را به صورت تحریک آمیزی جلوه گر نماید.- استفاده از شلوارهای تنگ بدون مانتو- استفاده از جوراب های توری پانما، بدون شلوار یا شلوارهای کوتاه.- استفاده از لباس هایی که دارای علامات و عکس ها یا نوشته های زنده خلاف اسلامی باشد.

نحوه اجرای آیین نامه بدین شرح است:

ماده ۲- کلیه موارد مربوط به ماده یک (تعاریف) چنانچه سهواً انجام پذیرد، به تشخیص مأمورین، مشمول ارشاد و تذکر می شود.

ماده ۳- مواردی که مشمول تذکر و ارشاد و نهایتاً اخذ تعهد کتبی می گردند به شرح ذیل می باشند:

الف- نمایان بودن موی سر به غیر از حالات مندرج در ماده یک.

ب- هرگاه بلندی مو موجب نمایان شدن مو از قسمت پشت روسری گردد.

ج- چنانچه حرکات مختلفه بدنی موجب بی حجابی شود.

د - باز بودن دگمه های لباس به صورتی که موجب نمایان شدن قسمتی از بدن گردد. (آیین نامه شورای اجتماعی استان تهران، ۱۳۶۷)

همچنین شورای عالی انقلاب فرهنگی و سایر مراجع اداری، مصوباتی را در سال های مختلف برای پوشش دانشجویان، کارمندان و مراجعان و نیز برخی دیگر از مشاغل خاص تصویب کردند که آخرین نسخه این مصوبات، اغلب پس از چند بار تغییر و تحول، در مجموعه ای که پیش رو دارید منتشر شده است. همانطور که در برخی از مصوباتی که در این مجموعه آمده دیده می شود، در میان این مقررات تفاوت های قابل توجهی به چشم می خورد. به عنوان مثال برای حضور در برخی از اماکن آموزشی و حتی بهداشتی و درمانی، پوشش چادر الزامی شناخته شده است، « به عنوان مثال پوشیدن چادر برای تمامی مراجعین و ملاقات

کنندگان زن در بیمارستان بقیه الله تهران که متعلق به سپاه پاسداران می باشد اجباری است. همچنین است مدارس شاهد از کلاس چهارم دبستان به بعد، برخی از واحدهای دانشگاه آزاد اسلامی، واحد خواران دانشگاه امام صادق (ع) و...». (اصول و مبانی و روش های اجرای گسترش فرهنگ عفاف، ۱۳۷۶) در حالی که در بیشتر ادارات دولتی و اماکن آموزشی چنین الزامی وجود ندارد. شورای عالی انقلاب فرهنگی، علاوه بر تصویب قوانینی برای پوشش در فضاهای آموزشی و فرهنگی، در دو مورد دست به تصویب مقررات عام زده است. اولین مورد، «اصول و مبانی و روش های اجرایی گسترش فرهنگ عفاف» مصوب ۱۳۷۶ / ۱۱ / ۱۴، دومین، راهبردهای گسترش فرهنگ عفاف مصوب ۱۳۸۴ / ۵ / ۴ است. با توجه به اجرایی نبودن اولین مصوبه، در مصوبه دوم وزارت ارشاد موظف شده کمیته ی ترویج و گسترش فرهنگ عفاف را با نمایندگان ۲۲ سازمان، وزارتخانه و نهاد حکومتی تشکیل دهد تا «راهکارها، آیین نامه ها و دستورالعمل های اجرایی و نقش دستگاه های ذیربط در این خصوص را تهیه و تصویب نموده و به اطلاع شورای عالی انقلاب فرهنگی برساند.» (راهبرد های گسترش فرهنگ و عفاف، ۱۳۸۴)

یکی از دستگاه های یاد شده نیروی انتظامی بود که در چار چوب وظایف تعیین شده، طرح ارتقای امنیت اجتماعی را از سال ۸۶ با مستقر کردن گشت های ارشاد در خیابان ها و اماکن عمومی به اجرا رساند. بر اساس بند ۱ بخش مربوط به نیروی انتظامی در راهکارهای اجرایی گسترش فرهنگ عفاف و حجاب، «اعلام حدود و ضوابط قانونی عفاف و ملاک های بدحجابی در جامعه به منظور تشخیص مصادیق آن» بر عهده نیروی انتظامی گذاشته شده است. نیروی انتظامی تاکنون موارد زیر را به عنوان مصادیق «بدپوشی» اعلام کرده است:

برای زنان، استفاده از: ۱- شلوار کوتاه ۲- مانتوهای کوتاه ۳- مانتو یا لباس های چسبان (به جای مانتوهای مناسب) ۴- روسری یا شال های کوتاه و کوچک که موها را نمی پوشاند ۵- پوتین های بلند ۶- کلاه بدون مقنعه یا روسری ۷- پوشیدن پالتو یا کاپشن کوتاه بدون مانتو و برای مردان، استفاده از: ۱- شلوار کوتاه ۲- لباس هایی با مارک منحرف ۳- آرایش مو به سبک گروه های فاسد غربی. (مصوبه شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۸۴)

آخرین قانونگذاری عمومی مربوط به پوشش، تصویب قانون ساماندهی مد و لباس در سال ۸۵ در مجلس شورای اسلامی بود که در ۱۳ / ۳ / ۸۷ هم آیین نامه اجرایی آن به تصویب وزیران عضو کمیسیون فرهنگی دولت رسید. (قانون ساماندهی مد و لباس، ۱۳۸۵)

جدول ۱: مقایسه ای تحولات اجتماعی و پوشش زنان بعد از انقلاب

رویداد (سال)	نوع لباس	مدل لباس	تحولات جامعه	تغییرات لباس	جنسیت پارچه و رنگ	جمع بندی
سال ۵۷ تا ۶۰	چادر سنتی		۱. تظاهرات و مبارزه علیه رژیم شاه جهت حذف حکومت پهلوی ۲. انقلاب و استقرار نظام جمهوری اسلامی	۱. رواج استفاده از چادر در جامعه	۱. پارچه های خشک و آهار دار مثل ترگال	
	چادر انقلابی		۳. نو سازی فرهنگی، جایگزینی ارزشهای دینی و مذهبی بجای الگو های غربی	۲. رواج چادرهای انقلابی یا آستین دار	۲. رنگهای تیره مثل مشکی	تغییر به سمت پوشیدگی است
			۴. تبلیغات رهبران دینی، صدور بخشنامه های حجاب	۳. استفاده از مانتو های گشاد و بلند، چین دار در سرشانه با یقه های بسته، آستین های مچ دار.	قهوه ای سرمه ای خاکستری روشن ترین رنگ کرمی	
	مانتوهای اوایل انقلاب		۵. قوانین پوشش و جلوگیری از ورود زنان بی حجاب در ادارات ۶. انقلاب فرهنگی، برتر شمردن چادر به عنوان حجاب برتر از سوی رهبران دینی، آغاز جنگ تحمیلی، افزایش روحیه ایثار و شهادت در بین مردم.			

ادامه جدول ۱: مقایسه ای تحولات اجتماعی و پوشش زنان بعد از انقلاب

رویداد (سال)	نوع لباس	مدل لباس	تحولات جامعه	تغییرات لباس	جنسیت پارچه و رنگ	جمع بندی
دهه ۶۰	چادر دهه ۶۰		۱. جنگ تحمیلی، دفاع از تمامیت ارضی کشور در برابر دشمن، ۲. جهاد فرهنگی و نظامی، ایدئولوژی صدور انقلاب، حفظ ارزشهای انقلاب، رواج روحیه شهادت و از خود گذشتگی. ۳. تثبیت انقلاب، حاکم شدن قوانین انقلابی در جامعه، ۴. مهاجرت از شهرهای مرزی به شهرهای بزرگ، صدور اطلاعاتیهای مربوط به پوشش، صدور بخشنامه ها و آئین نامه های پوشش مدارس. ۵. تشکیل کمیته انقلاب اسلامی، سخنان مسئولین در مورد حجاب و پوشش در تریبون های نماز جمعه. ۶. تصویب قانون ۱۰۲ تعزیرات عمومی مجازات شلاق افراد بد حجاب، صدور بخشنامه پوشش برای زنان کارمند، پایان جنگ و آتش بس. قطعنامه ۵۹۸، بازسازی کشور، پایان جنگ خلیج فارس، فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی ۸. روی کار آمدن دولت جدید	۱. پیدایش چادر آستین دار ۲. ماتوهای گشاد چین دار و پیلی دار و بلند در بعضی موارد کوتاه، به همراه اپل در سرشانه ها ۳. ماتوهای شبیه بارانی دارای کمر بند، رواج یقه انگلیسی ۴. پیدایش چاک در پشت ماتو ها	۱. شبیه پارچه های دوره قبل بیشتر از جنس های شبیه ترگال استفاده می شد، در بعضی موارد از پارچه های نخی ضخیم ۲. رنگ سفید در این دهه کم وارد ماتو ها شد، در بعضی موارد رنگ های صورتی نیز دیده می شود. بیشتر رنگهای گرمی، طوسی، خردلی، سرمه ای، قهوه ای، مشکی،	حفظ نمونه های محجب و تثبیت پوشش اسلامی. تداوم فرم قبلی
	مانتوهای دهه ۶۰ اپل دار					
	مانتوهای دهه ۶۰					
	مانتوهای مدل بارانی دهه ۶۰					
	مانتو پیلی دار					

سال چهارم، شماره ۳ (پیاپی: ۱۶)، تابستان (شهریور) ۱۴۰۰

رویداد (سال)	نوع لباس	مدل لباس	تحولات جامعه	تغییرات لباس	جنسیت پارچه و رنگ	جمع بندی
دهه ۷۰	مانتو دهه ۷۰		۱. محاصره اقتصادی، ۲. تعامل بیشتر با کشور های خارجی، ۳. انقلاب جمعیتی، فعالیت زنان در حوزه های مختلف علمی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، ۴. افزایش خصوصی سازی ۵. ایجاد فاصله طبقاتی در جامعه، کم رنگ تر شدن ارزشهای سنتی، پر رنگ شدن ارزشهای مدرن، ۶. انحلال کمیته انقلاب و تشکیل نیروی انتظامی، ۷. آزاد شدن قاچاق ویدئو، افزایش واردات کالا افزایش تبلیغات.	۱. ماتو آزاد و بلند دارای اپل آستین سرشانه چین دار دو ردیف دکمه تعداد دکمه کمتر از قبل یقه انگلیس باز پشت دارای چاک ۲. یقه انگلیسی باز آستین کیمونو کوتاه بالای زانو پشت چاک دار دارای اپل ۳. ماتو آستین کیمونو ساده بلند دارای اپل و چاک پهلو	۱. پارچه نخی ضخیم رنگهای روشن مثل سفید وارد ماتو ها شده ۲. پارچه کرپ و دارای تعدادی تنوع رنگ	در حال فاصله گرفتن از پوشیدگی و حرکت به سمت ایجاد شکاف با نمونه های اولیه تثبیت شده انقلاب
	مانتوهای آستین کیمونو دهه ۷۰					
	مانتو دهه ۷۰					

ISSN: 2645-4475

فصلنامه مطالعات کارپردی در علوم اجتماعی و جامعه‌شناسی

ادامه جدول ۱: مقایسه‌ای تحولات اجتماعی و پوشش زنان بعد از انقلاب

رویداد (سال)	نوع لباس	مدل لباس	تحولات جامعه	تغییرات لباس	جنسیت پارچه و رنگ	جمع بندی
دهه ۷۰	مانتو خفاشی		۸. افزایش شبکه های تلویزیونی، چاپ نشریات متعدد زنان، ۹. روی کار آمدن دولت جدید در سال ۷۶، طرح گفتگوی تمدن ها ۱۰. تغییر در امور سیاسی و اقتصادی کشور. با گفتمان تنش زدایی و اعتماد سازی در سیاست خارجی کشور ۱۱. سفر رئیس جمهور به کشور های اروپایی	۱. مانتو خفاشی، لبه ها از پارچه مصرفی استفاده شده دارای اپل	۱. پارچه کرپ و ساتن تنوع رنگی	ایجاد تنوع در پوشش زنان و وجود تنوع رنگی و فرمی در مانتو ها و همچنین کوتاه شدن آنها نسبت به دوره های قبلی و در نهایت چاک پهلو در مانتو های بلند
	مانتو های دهه ۷۰		۱۲. افزایش اینترنت، ۱۳. تغییر آئین نامه پوشش مدارس.	۲. مانتو کوتاه یقه انگلیسی دوردیف دکمه دارای کمر بند ۳. مانتو ساده بلند دارای چاک در دو طرف پهلو بند های بلند در آستین ها برای کوتاه کردن قد آستین، دارای اپل	۲. پارچه نخ رنگ بندی مختلف	
				۳. پارچه کرپ و دارای رنگ بندی		

رویداد (سال)	نوع لباس	مدل لباس	تحولات جامعه	تغییرات لباس	جنسیت پارچه و رنگ	جمع بندی
دهه ۸۰	مانتو سارافونی			۱. مانتو بدون آستین شبیه به سارافون چاک در پهلو اندامی	۱. پارچه لیزری تنوع رنگی	از سال ۸۴ دولت تلاش کرد که پوشش به روال اوایل انقلاب برگردد، می توان گفت حرکت به سمت پوشیدگی را در این دهه داریم اما در ادامه با رواج جنسیت پارچه ریون و طراحی نمونه های بدون دکمه اما پوشیده بستری مناسب برای گام بعدی یعنی لباس های جذب و مانتو های بدون دکمه فراهم گردید.
	مانتو لی			۲. مانتو لی ساده دو طرف پهلو دارای چاک	۲. پارچه جین (لی) رنگ آبی	
	مانتو دامن		۱. طراحی لباس ملی، در آبان سال ۱۳۹۰ ۲. افتتاح اولین نمایشگاه ملی مد و مانتو در فرهنگسرای نیاوران، ۳. رواج تبلیغات ماهواره ای، گسترش واردات،	۳. مدل مانتو کوتاه با یقه انگلیسی دامن کلوش بلند ماکسی مانتو ساده در قسمت دامن	۳. پارچه کرپ لطیف، تنوع رنگی	
	مانتو ریون			گشاد و دو طرف پهلو مانتو آویز و بلندتر از قسمت جلو	۴. پارچه ریون نرمو لطیف بدن نما تنوع رنگی	
	مانتو یقه فانتزی			۴. استفاده از یقه های فانتزی و مانتو های بلند بدون دکمه به عنوان مانتو مجلسی	۵. کرپ نخ و تنوع رنگی	

ادامه جدول ۱: مقایسه ای تحولات اجتماعی و پوشش زنان بعد از انقلاب

رویداد (سال)	نوع لباس	مدل لباس	تحولات جامعه	تغییرات لباس	جنسیت پارچه و رنگ	جمع بندی
	ماتو اندامی آستین کوتاه				۱. پارچه کرپ نازک و نخی	
	ماتو پشت نویسی شده			۱. حذف کامل دکمه از ماتو ها، رواج استفاده از آستین کوتاه در ماتو ها	۲. پارچه نخی با طرح نوشته، معروف به روزنامه‌ای	
	ماتو دهه ۹۰		۱. سال ۹۱ دومین جشنواره بین المللی مد و لباس فجر روی کار آمدن دولت جدید در سال ۹۲	۲. حذف کامل دکمه از ماتو ها، جلو باز آستین سه ربع	۳. پارچه کرپ نازک و نخی نازک	ایجاد شکاف بیشتر بین پوشش تثبیت شده انقلابی و ایجاد هنجارها در مقایسه با آن نمونه‌ها.
	ماتو جلو باز همراه شلوار گشاد لیفه ای		۳. ایراد سخنرانی توسط مسئولین در مورد گشت های ارشاد	۳. مدل پیراهنی، یقه گرد کراواتی، کمر لیفه ای، دامن خمیره ای و کوتاه آستین بلند مچی	۴. پارچه های حریر منقوش	تبدیل فرم ماتو به پیراهن و استفاده از پارچه های غیر معمول برای لباس بیرونی در ماتو.
دهه ۹۰	ماتو منقوش		۴. مذاکرات هسته ای، تحریم ایران توسط کشور های اروپایی و آمریکا،	۴. حذف کامل دکمه از ماتو های بلند	۵. پارچه حریر شیشه ای نازک	اندامی شدن لباس ها و تنگ شدن آنها، کوتاه شدن قد شلوارهای جذب و جلو باز بودن ماتو ها بسترسازی برای تبدیل ماتو به یک پوشش نمادین و کاملاً متضاد با رویه اولیه از جنبه اهمیت پوشندگی بدن.
	ماتو شیشه ای		۵. سفر رئیس جمهور به کشور های ایتالیا و فرانسه و گفتگو با رهبر کاتولیک های جهان	۵. رواج ماتو های منقوش بدن نما آزاد و بلند بدون دکمه	۶. پارچه حریر	
	ماتو فانتزی		۶. افزایش شبکه های ماهواره ای و اجتماعی مثل واتساپ، تلگرام و....	۶. رواج ماتو های مدل متنوع از ماتو	۸. پارچه حریر مورد استفاده قرار گرفته است	
	ماتو شیشه ای، آستین فانتزی			۷. رواج استفاده از آستین های فانتزی و کلوش، با پارچه های بدن نما با چاک بلند در پهلو	۷. استفاده از پارچه های تافته	
	ماتو دامن طرح سنتی			۸. رواج استفاده از آستین های فانتزی و کلوش، با پارچه های بدن نما با چاک بلند در پهلو	۸. پارچه ساده و طرح دار و سنتی	
				۹. استفاده از آستین های فانتزی و کلوش، با پارچه های بدن نما با چاک بلند در پهلو	۹. پارچه ساده و طرح دار و سنتی	
				۱۰. استفاده از آستین های فانتزی و کلوش، با پارچه های بدن نما با چاک بلند در پهلو	۱۰. پارچه تور و کرپ نخ ساده	
				۱۱. استفاده از آستین های فانتزی و کلوش، با پارچه های بدن نما با چاک بلند در پهلو	تنوع رنگی و توجه به ست رنگی زیاد	
				۱۲. استفاده از آستین های فانتزی و کلوش، با پارچه های بدن نما با چاک بلند در پهلو		

۴- نتیجه گیری

بر یافته های پژوهش آنچه بعد از انقلاب اسلامی ایران رخ داد، تحولی انقلابی در مسیر تحولات قبلی در حوزه لباس زنان در جامعه بود که با عنوان لباس اجتماع زنانه مطرح گردید. لباس زنان به دلیل اهمیت آن با برپایی نظام اسلامی در راس امور قرار گرفت و در سال های اولیه بعد از انقلاب بسیار سریع مورد تغییر و دگرگونی هایی شد. هرچند تحولات دورا پهلوی در شهر ها و روستاهای کوچک تر کم تر شکل یافته بود و زنان همچنان بر شیوه پوشش مرسوم خود پافشاری کرده بودند اما در شهر های بزرگ تر جریان کشف حجاب پر رنگ تر بود. بعد از انقلاب با سخنرانی های مذهبی و تحلیل های مختلف و قوانین وضع شده حد و حدودی برای آن تشریح شد و بعد از کش و قوس هایی بالاخره در همان ابتدای سال های انقلاب چادر و مانتو به دلیل نوع پوشیدگیشان در زمره پوشاک اجتماع زنان پذیرفته شد و در راس لباس های زنانه قرار گرفت. با تصویب قانون های مختلف بخصوص برای زنان دولتی در نهایت مانتو هایی که پوشیدگی کافی داشتند و جلب توجه نمی کردند به نوعی در کنار چادر لباس های اصلی اجتماع زنان شدند و تمام طراحی های دیگر با حفظ جنبه های پوشیدگی و تبعیت از آن اصول پیش رفت که نمونه های بارز آن مانتو خفاشی بود. اما در دهه های بعد با تغییر در راس دولت و ارتباط با جامعه غرب و نفوذ فرهنگ بیگانه از طریق آزاد سازی ویدیو های خانگی و عدم نظارت هدفمند و تا حدودی عدم سازماندهی در شرایط استفاده از ماهواره و ... به عنوان بخشی از تحولات اجتماع نقش مستقیمی در تحولات مانتو و لباس اجتماع زنان داشت. هرچند در ماهیت اصلی استفاده از فضای مجازی و کانال های ارتباطی و گسترش تکنولوژی و اینترنت و عمومی شدن آنها برای سنین مختلف امری همسو با پیشرفت است. در نهایت طرح های مسکن همچون استقبال دولت از طراحی لباس ملی و ساماندهی جشنواره های مد و لباس نتوانست مسیر تحولات را ساماندهی نماید که خود این امر و دلایل آن در بحث این پژوهش نمی گنجد. و بالاخره در مسیر طی شده آنچه صورت یافته است سمبلی از نمونه اولیه مانتو است که در نقطه مقابل اهداف اولیه شکل یافته است. البته لازم به ذکر است که نباید این تحولات را برای عموم مردم در نظر گرفت و بسیاری از زنان ایرانی همچنان مبتنی بر همان نوع پوشش هستند و طراحی های جدید تزیین شده به جامعه مورد نظر و استفاده آنها نبوده است. این مسیر روشن کننده مسیر حرکت طراحی های جدید در پوشش زنان در جامعه به حساب می آید.

منابع

۱. بوکهارت، تیتوس (۱۳۶۵). هنر اسلامی: زبان و بیان، ترجمه مسعود رجب نیا، تهران، انتشارات سروش.
۲. یارشاطر، احسان، (۱۳۹۶)، پوشاک در ایران زمین، ترجمه پیمان متین، نشر امیرکبیر، تهران.
۳. الهی، محبوبه، (۱۳۸۹). لباس به مثابه هویت، فصلنامه مطالعات ملی، سال یازدهم، شماره ۲، ص ۴ تا ۲۷.
۴. مونس سرخه، مریم، (۱۳۹۱). بازخوانی نظام پوشاک ایرانی (با تاکید بر رویکرد پسا ساختار گرایی بارت)، نشر پژوهش هنر دانشگاه هنر اصفهان، شماره ۳، ص ۳۷ تا ۴۶.
۵. صالحی، نصرالله، (۱۳۷۸). البسه نامانوس: (از نیمه حکومت قاجار تا بعد از انقلاب اسلامی (بازتاب تحولات فرهنگی در تنوع و کارکرد آنها)، نشر کتاب ماه هنر، شماره ۱۷ و ۱۸، ص ۶۶ تا ۶۷.
۶. یارشاطر، احسان، (با همکاری پیمان متین)، (۱۳۸۳). پوشاک در ایران زمین، تهران: امیر کبیر.
۷. الکساندر، ویکتوریا، (۱۳۹۰). جامعه شناسی هنرها، شرحی بر اشکال زیبا و مردم پسند هنر، ترجمه اعظم راودراد، تهران: انتشارات فرهنگستان هنر.
۸. خمینی، روح الله، رهبر انقلاب و بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران (۱۳۶۸)، صحیفه امام، تهران: موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، جلد ۵، ص ۱۵۰.
۹. جوادی یگانه، محمد رضا و سید علی کشفی، (۱۳۸۶)، نظام نشانه ها در پوشش فصلنامه کتاب زنان، س ۱۰، ش ۳۸، ص ۷۳.
۱۰. محمدی، رامونا، سیر تاریخ و تحولات پوشاک در ایران، تهران، جمال هنر، زمستان ۱۳۹۲.
۱۱. توسلی، حمید رضا، (۱۳۷۰). پوشاک در گذر زمان، انتشارات جلوه هنر، شماره ۱، ص ۱۰ تا ۱۵.
۱۲. ولف، جانت، (۱۳۶۷)، تولید اجتماعی هنر، ترجمه نیره توکلی، تهران: مرکز، ص ۶۳.
۱۳. جباری، طاهره، (۱۳۹۵)، حجاب و عفاف، قم، بهار دلها، چاپ البرز، چاپ دوم.
۱۴. عیسی زاده، عیسی، (۱۳۹۷)، پوشش بر اساس آموزه های قرآن و اهل بیت علیه السلام، قم: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه، معاونت پژوهشی، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.
۱۵. مصوبات مجلس شورای اسلامی، (ماده ۱۸، ۱۹، ۲۰) قانون بازسازی نیروی انسانی وزارتخانه ها و مؤسسات دولتی وابسته به دولت، ۱۳۶۰/۷/۵، مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی.
۱۶. مصوبات مجلس شورای اسلامی، (ماده ۱۰۲)، قانون مجازات اسلامی، ۱۳۶۲/۵/۱۸، مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی.

۱۷. مصوبات مجلس شورای اسلامی، (تبصره ماده ۱۰۲)، قانون مجازات اسلامی، ۱۳۶۲ / ۵ / ۱۸، مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی.
۱۸. هاشمی، سید حسین، (۱۳۸۶)، مطالعات راهبردی زنان (نقدی بر ماده ۶۳۸ ق. م. ا. در جرم انگاری بد حجابی) شماره ۳۷، ۱۹. مصوبات مجلس شورای اسلامی، (ماده ۲) قانون نحوه رسیدگی به تخلفات و مجازات فروشندگان لباس ها . . . ، ۱۳۶۵/۱۲/۲۸، مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی.
۲۰. مصوبات هیات وزیران، (ماده ۱) آیین نامه اجرایی قانون نحوه رسیدگی به تخلفات و مجازات فروشندگان لباس ها . . . ، ۱۳۶۸/۳/۲۰، مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی.
۲۱. مصوبات هیات وزیران، بخشنامه شماره ۶۰۸/۱ مورخ ۱۳۶۸/۳/۲۰، عبدالله نوری وزیر کشور.
۲۲. صدر، شادی، (۱۳۸۴)، شهر ممنوع، روزنامه یاس نو، ش ۶۹، ۷ خرداد ۱۳۸۴، ص ۱۰.
۲۳. مصوبه شورای عالی انقلاب فرهنگی، راهبرد های گسترش فرهنگ عفاف، جلسه ۴۲۷، ۱۳۸۴/۱۰/۱۳.
۲۴. شورای اجتماعی استان تهران، آیین نامه اجرایی مبارزه با بد حجابی، (۱۳۶۷).
۲۵. مصوبه شورای عالی انقلاب فرهنگی، راهبرد های گسترش فرهنگ عفاف، جلسه ۵۶۶، ۱۳۸۴/۵/۴.
۲۶. مصوبات مجلس شورای اسلامی، قانون ساماندهی مد و لباس، ۱۳۸۵/۱۰/۱۲، مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی.

